

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ,
КООРДИНАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І НАУКИ
МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
ХУДОЖНЬОГО МОДЕЛЮВАННЯ І ДИЗАЙНУ

ДОПОВІДЬ

На тему: Хліб в українському побуті

Керівник доповіді:
викладач технології приготування їжі
Крохмальна Оксана Григорівна

ХЛІБ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОБУТІ

**Хлібом у нас зустрічають гостей;
Хліб на весіллях цвіте в короваї,
І кращих немає на світі вістей,
Ніж — хліб уродився у рідному краї.**

Сотні тисяч слів у нашій мові, але першими треба поставити три: народ, праця, хліб. Три слова - це основа, на якій живе наша держава. Це сама суть нашого ладу. І ці три слова переплелися між собою так міцно, що ні розірвати їх, ні роз'єднати не можна.

З чого ж починається хліб? Зерно, зернина, зернятко. Щораз воно схиляє до роздуму. Хліб — це життя. Так вважають хлібороби, і так воно є насправді.

Історія хліборобства і хлібопечення дивовижна, сповнена радісних і драматичних подій. Здавна хліб вважався священним, за нього велися війни. Від успіхів хліборобства залежали долі країн і народів.

Хліб! У пошані до нього схилимо низько чоло. Хліб! Це святіше святого, сонце, життя і тепло. Народна мудрість говорить: «Сто років думай, а краще хліба не вигадаш. Хліб – усьому голова! Хліб – це те, з чого кожен день розпочинається, життя людини, життя нашої країни, життя всієї планети. Тисячі людей з усіх кінців планети зайняті або посівом, або догляданням за ним, або збиранням. Майже ніколи слово «хліб» не сходить зі сторінок газети: весь світ стежить за його врожаєм. Про нього писали поети і мислителі, він прославлявся у піснях і думках. Коли його не ставало – приходило лихо. Недаремно людина, творячи щоденну молитву, просить Бога: «Хліб наш насущний дай нам сьогодні». Ота святість, пошана до хліба передавалася з покоління в покоління дітям та онукам.

Хліб в українській традиції завжди був і залишається символом добробуту й щастя, продовження роду і благополуччя в родині. З хлібом людина починає земне життя (хрестинні калачі, «бабина каша»), з ним вона й покидає цей світ.

Коли народжується нова сім'я печуть весільний коровай, який став незмінним символом українського весілля, священним хлібом, завжди естетично оздоблений і круглої, сонячної форми. Це поєднання двох сімей, розширення і збагачення роду. Тому на весілля печуть два короваї, для нареченого та нареченої. Верх короваю оздоблюють різноманітними фігурками з тіста, а також прикрашають барвінком, рутою і ягодами калини.

Хліб ототожнюється з життєдайним сонцем. Звичаї та обряди, пов'язані з хлібом, живуть і нині, їх можна простежити у продовж багатьох століть.

Багато обрядів та звичаїв, пов'язаних з приготуванням та випіканням хліба, весільних короваїв, калачів та іншою випічкою, існує ще й сьогодні.

Приступаючи до випікання хліба, господині слід одягнути все чисте і попросити в Бога Благословення. Коли хліб сходить, не можна стукати, сваритися,

голосно сперечатися, «Не грюкати, коли хліб у печі, бо зсунеться хліб і не вдасться».

Ретельно дотримувалися і сьогодні дотримуються перестороги, не вертати у піч хлібину після перевірки її готовності, навіть якщо вона виявилася недопеченою, зокрема, тоді, коли в хаті була дівчина «на порі»: «Завертати в піч хліб, то завертатимуть старости», тобто дівчина тривалий час не вийде заміж. Якщо в хаті при цій заборонній дії була вагітна жінка, то під час пологів, за повір'ям, їй «дитя буде завертати» (пологи будуть важкими).

В Україні й досі знають заборону класти хліб «навиворіт» - спідньою шкуринкою догори. За народним уявленням, таке положення хліба віщує збитки в господарстві. Це пов'язане з уявленням про «виворіт» - перевернутість.

Хліб як найвиразніший символ багатства, благоденства, плодючості вимагає і відповідного ставлення до себе в буденному та святковому житті. Хліб не можна носити «голий». Його завжди обгортали в хустку, полотно чи рушник (щоправда, тепер дозволяється загортати у поліетиленову чи паперову торбинку). Кладуть хліб на застелений скатертиною, рушником, серветкою стіл.

У п'ятницю і навіть у ніч на п'ятницю не слід було вчиняти й пекти хліб, щоб не трапилось чогось лихого. Цієї заборони дотримуються й сьогодні, зокрема, при випіканні пасок на Великдень.

Говорячи про обрядовість хліба, можна простежити ритуальність від перших днів нового року. Для святкування Святвечора та Різдва випікали багато різновидів хліба, який мав різні назви (книш, калач, струдель і просто хліб) та форми, залежно від місцевості, і випікався з різного борошна, міг бути прісним або скоромним (його під час вечері не споживали, а просто клали на столі). Різдвяний хліб був символом новонародженого Ісуса, і в деяких місцевостях до нього додавали трішки свяченої води. Обов'язковим на святковому столі мав бути «книш» – кругла паляниця з малесеньким хлібчиком зверху – для душ померлих.

Також мав місце і такий звичай випікання хліба: випікали три обрядові хліби, які на Святвечір клали на столі один поверх іншого. Нижній (його називали «Хазяїном»), прісний, пекли з житнього борошна, другий (називався «Василь») – з пшеничного, верхній («Йордан»), менший також з пшеничного. «Хазяїна» розрізали і їли на перший день Різдва, «Василя» — на Новий рік, а «Йордан» — на Водохрестя. Вважали, що сіно під обрусом символізує стаєнку, перший житній хліб – ясла, другий житній – колиску, калач – Ісусика, бо дуже він був солодкий і смачний. Обов'язково на столі мали бути пиріжки з різною начинкою – капустою, горохом, сливами, вишнями, маком. А також пампухи. Бабусі роздавали їх онукам.

Калач – хліб з пшеничного борошна. Він символізує достаток та благополуччя. У давнину калачі пекли до свят весняного та осіннього рівнодення, зимового та літнього сонцестояння. Ними пошановували видатних людей, на обжинках, святих Колядах, весільних урочистостях, у Купайлівські ночі. Їх печуть на Великдень, народження дітей, до хлібного Спасу, Різдва.

Лежень - це обрядовий хліб, але значно більший за звичайного калача. Ці калачі, як обереги, лежали на урочистих столах впродовж свята Коляди. До них молилися, ними вшановували працю хліборобів.

На Великдень пекли із здобного тіста обрядовий хліб - паску, прикрашали фарбованим пшоном, маком, цукровою пудрою. Високий і пишний Великодній хліб мав стати запорукою кращого урожаю, більшого приплоду худоби, родовитості та плодючості. За ним визначалась доля членів родини, їх здоров'я та життя.

Калита - великий круглий з отвором в середині корж. Випікали його з пшеничного борошна гарно оздоблений змащений медом та посипаний маком. Символізував сонце та зорі.

До свята «Сорок Святих» (22 березня) виготовляється ритуальне печиво у вигляді «жайворонка», «сороки» чи «лелеки». Вважалось, що обрядове печиво у вигляді «пташечок», котре з'їдають дітлахи, є помічним у господарських справах. А відтак добре плодитимуться кури, гуси, качки. Божа благодать від умилоствлення птахів, що повертаються із вирію, мала перейти й на домашню птицю.

В ніч на 19 грудня, до кожної дитинки приходять Святий Миколай і кладе під подушку подарунки. До подарунків прив'язують символічну посріблену різочку - на згадку про те, що колись неслухняних дітей карали нею. Традиційним печивом на цей день є тістечка - медівнички "миколайчики", якими обдаровують дорослих і дітей.

Возрадуймося присутністю хліба, освятімося його терпким запахом, віддаймо пошанівку тим, хто зростив, виколосив і розмолот у семи млинах мучицю руками, котрі подарували духмяні, схожі на сонце, паляниці. Хай завтра він - совість наша - буде в хаті, як дивень лежатиме, прикритий вишитим рушником, свіжий та святий. І найпершою молитвою нашої духовності воздасться хвала хлібові. Знімимо перед ним капелюхи, уклонімося, аби одвічно він був на нашому столі, щоб не глевкотів і не черствів, бо коли черствіє хліб, то і душі черствіють, а відтак, якщо черствіють душі - неодмінно зачерствіє хліб - наша совість.

Дай, Боже, здоров'я Вам і родині Вашій. Світлого хліба, мирного неба, чистої води! Щоб завжди здорові були, і врожай був багатий, і щоб раділа кожна хата.

В своїй Молитві, Боже єдиний,
Прошу дай щастя для України,
Мудрості дай, щоб могли досягнути
Все, що зробили, все, що забуто.
Моя молитва любові просить,
Що всім родинам добро приносить.
Заздрість лукаву всю, Боже, скарай
Хліба насущного в єдності дай.

Література

1. Артюх Лідія Звичаєві заборони, пов'язані з хлібом: традиції і сучасне побутування // Народна творчість та етнологія. - 6/2012.
2. Арутюнов С. А., Мкртумян Ю. И. Вершина хлебопечения – лаваш // Хлеб в народной культуре. – С. 208.
3. Воронина Т. А. Традиции хлебопечения у разных народов мира // Хлеб в народной культуре. Этнографические очерки. – М., 2004. – С. 17.
4. Сумцов Н. Ф. Хлеб в обрядах и песнях. – Х., 1895. – С. 16.